

Срето Бошњак, историчар уметности, ликовни критичар и теоретичар

КА ПУНОЈ СЛОБОДИ СТВАРАЛАШТВА

Пола века активног учешћа у српском и југословенском ликовном животу – Од афирмисања идеја европске модерне и плејаде сјајних међуратних сликара, до појаве Медиале и Париског круга – Више даровитости и воље него смишљених програмских активности на ликовној сцени Сремске Митровице

Слобода стваралаштва је први услов за сваки значајнији уметнички чин, сматра истакнути историчар уметности, ликовни критичар и теоретичар Срето Бошњак (Маркушица, 1930), који више од пола века истрајно прати, оцењује и утиче на развој нашег модерног ликовног израза. Од 1956. године, када су *Видици* донели његов први ликовни есеј, до данас је објавио велики број монографија и студија о личностима и појавама које су обележиле српску и југословенску послератну уметност. Списак имена је много дужи од овог пред нама: Љубица Цуца Сокић, Мића Поповић, Светомир Арсић Басара, Никола Гвозденовић, Александар Ђурић, Драган Добрић, Ружица Беба Павловић, Слободан Сотиров... Драгоцени део наше културне баштине свакако представљају и капитална издања у којима је Бошњак један од коаутора: *Париски круг* (есеји о Милораду Бати Михаиловићу, Петру Омчикусу и Косари Бокшан), *Антологија српског сликарства друге половине XX века* (Бошко Петровић, Зоран Петровић, Воја Станић, Леонид Шејка, Оља Иванички, Милан Блануша и још двадесетак прилога), серија *Погледи* и др.

Срето Бошњак је учествовао у конципирању многих важних ликовних манифестација (Октобарски салон, Тријенале југословенске уметности, Критичари су одабрали, Перспективе...), организовао више проблемских изложби, био на челу угледних културних институција, уређивао и сарађивао са више стручних листова, часописа и публикација. Активно је присутан и у ликовном животу Сремске Митровице и Срема, нарочито последњих десетак година као све сталнији житељ фрушкогорског села Лежимира.

Пуних пет деценија пратите кретања у нашој савременој ликовној уметности. Из данашњег угла гледано, шта је био Ваш основни задатак, заправо у чему је сврха мисије једног историчара уметности?

– Уместо дефиниције, покушаћу описно да одговорим на питање које је, вероватно, једно од најтежих када је реч о смисаоном обиму ове сложене, променљиве и субјективне, теоретске и у извесном смислу филозофске дисциплине. Како су моји историјско-уметнички почети

везани за прве године после Другог светског рата којима је, у погледу уметности и теорије уметности, доминирала идеологија социјалистичког реализма, имао сам веома мало избора и још мање увида у савремена светска уметничка кретања. Са мало искуства и знања, веровао сам да је на помолу уметност новог времена и нових хуманих вредности.

Од те вере у идеје социјалистичког реализма до пуне свести о суштини феномена који називамо ликовном уметношћу, пут је био дуг и спор. Најпре сам схватио да је уметник, у класичном одређењу тог појма, својеврсни усамљеник: садржај и вредност његовог дела проистичу из његове унутрашње природе, а не из тврдох идеолошких и политичких налога. Идејно-естетски либерализам, до којег је дошло након напуштања соцреалистичке догме, означио је управо и садржај делатности историчара уметности: створити услове за слободан проток нових идеја и утврђивати принципе слободе самог ликовног стваралаштва.

Моји први објављени радови у студентском часопису *Видици*, који су средином шездесетих уређивали тада млади песници и књижевници Милош Стамболић, Данило Киш, Љубомир Симовић, Мирослав Егерић, били су условљени управо том вером да је слобода стваралаштва први услов за сваки значајнији уметнички чин. Из тога проистиче и основна функционална димензија историје уметности: откривање, учвршћивање и развијање аутентичних вредности. Подразумева се да је за историју модерне уметности битан чин препознавања и утврђивања уметничких језичких модела који су носиоци свих креативних енергија и пројеката, без обзира на стилове, материјале и медије.

Мали број наших ликовних критичара се може похвалити чињеницом да представља "институцију", живу енциклопедију и неспоран ауторитет у области свога рада. Шта све иза тога стоји, чему треба захвалити за Ваш стечени велики углед?

– Мало је прејака синтагма "неспоран ауторитет". Ако у томе и има истине, онда она, сасвим сигурно, није само последица моје даровитости, ерудиције или доследности једном историјско-уметничком идеалу. Овде се пре ради о "дугом стажу", о вишедеценијском праћењу појава и промена кроз које је пролазила наша модерна уметност. Прошло је више од пет деценија откако је угледао света мој први есеј о ликовној уметности. Скоро је невероватно да још увек истрајавам на том послу и да у мени не јењава жудња за лепотом додире и изазовом сусрета са неком новом уметничком појавом.

У овој дугој каријери обављао сам и више стручно-организационих послова: био сам кустос музеја, управник Галерије Културног центра Београда, директор Уметничког павиљона "Цвијета Зузорић", организатор великих ликовних манифестација – Октобарског салона, Тријенала ликовних уметности, изложби УЛУС-а... Сем тога, сарађивао

сам у многим листовима и часописима за културу и уметност: само у *Књижевним новинама* објављивао сам ликовну критику више од једне деценије. Безброј уводних текстова за каталоге, студија и есеја, предлога за низ акција и активности уметничких институција. Наставак те активности, на моју срећу, траје још и данас.

Можете ли оценили шта у последњих пола века српска ликовна уметност значи у европским оквирима? Најпознатији су, свакако, припадници Париског круга, сликари који већ дуго живе и раде у Француској. Да ли их ми сматрамо делом наше културе и као такве у одговарајућој мери и поштујемо?!

– Није нимало једноставно укратко објаснити карактер и положај наше савремене уметности у сложеним, динамичним и често драматичним процесима европске уметности. Истина је да је српска ликовна уметност, од самих почетака 20. века, тежила да ухвати корак са Европом. Позната је улога Растка Петровића, песника, књижевника и уметничког критичара (брата наше значајне сликарке Надежде Петровић), који је сагоревао у ширењу идеја европске модерне, њених авангардних представника, од кубизма, експресионизма, до дадаизма и надреализма. Педесет година је и сувише мали период за темељне промене унутар једног уметничког процеса, али – чињеница је да је наше сликарство од 1900. до почетка Другог светског рата, заиста, кренуло путем афирмације актуелних идеја модерне. Али, то је још увек била Европа у Србији, а не обрнуто.

На почетку овог разговора рекао сам понешто и о нашој уметничкој ситуацији прве деценије по завршетку Другог светског рата. Напуштањем тврде, у суштини стаљинистичке идеологије, створени су какви-такви услови за слободније уметничко стваралаштво. Плејада сјајних међуратних сликара (Марко Челебоновић, Петар Лубарда, Иван Табаковић, Стојан Аралица, Милан Коњовић, Мило Милуновић, Пеђа Милосављевић, Ристо Стијовић и други) наставила је да довршава своје значајне ликовне опусе и на изванредан начин отвара пут првој послератној генерацији, која је тек улазила у уметнички живот: Мића Поповић, Петар Омчикус, Стојан Ћелић, Младен Србиновић, Лазар Возаревић, да поменем само неколико имена.

Безмало истовремено са продором нових идеја, тенденција и покрета – облици апстракције, нова фигурација, нови облици експресионизма и надреализма, упад нових технологија и медија – јавља се и следећа генерација окупљена око идеја Медиале. Она и данас зрачи свежином својих идеја. Леонид Шејка, Оља Иванички, Синиша Вуковић, Миро Главуртић, Љуба Поповић, Дадо Ђурић, Владимир Величковић, Милић Станковић, Милован Видак, Светозар Самуровић – аутори су чија дела и данас одишу непролазном актуелношћу. Тежили су обнови велике европске ренесансне традиције, ослобађању маште, дубљим слојевима

духовности и синтетичким обрасцима ликовног језика. Преко Медиале је у српско модерно сликарство уведена филозофија, мистика, подсвест и вера у коначно смисаоно упориште бића у слободи стваралачког чина. У тој клими, у кругу таквих идеја и тенденција, поникла је и група сликара која је свој стваралачки немир пренела са наших простора у уметничку климу Европе, у европску сликарску метрополу – Париз. Петар Омчикус, Милорад Бата Михаиловић, Косара Бокшан, Љубинка Јовановић – некадашњи чланови познате Задарске групе, која је прва поставила питање слободе креативне свести још 1946/47. – настављају своје успешне каријере у Паризу. Нешто касније, њима се прикључују и чланови Медиале Љуба Поповић, Дадо Ђурић и Влада Величковић, који су заиста освојили европски уметнички простор. Данас су то крупна имена европске сликарске уметности, а која су, нажалост, дуго чекала да се укључе у уметничке токове матичне земље у којој су и поникли. Тек одскора, и то приватном иницијативом, неки од њих су овде организовали своје самосталне изложбе.

У којим оквирима се данас креће и какве домете достиже актуелна српска ликовна уметност? Можете ли дати одређенију општу оцену, заправо пресек садашњег стања у српском сликарству, уметности уопште?

– Из досадашњих одговора лако је закључити да ја припадам оној струји наше историје уметности која се заснива на позицијама и принципима класичне, традиционалне одређености. Данашња ликовна уметност у Србији, посебно сликарска, траје у два паралелна тока, мада се они често међусобно укрштају и преплићу: идеје зреле модерне и идеологија и пракса постмодерне. Морам признати да је моја активност више условљена (да не кажем – баш у целости) судбином класичног модернизма него тенденцијама актуелног постмодернизма. Док модернизам још подразумева улогу и значај националних, етничких и локално-културних система, постмодерна је сва у знаку глобализације и нових електронских медија. Мада се не може говорити о симетрији ова два тока, ни формално-стилски, ни семантички, они су ипак стварност наше уметности данас. Моја вера је на страни класичног модернизма, или ако хоћете – оне линије у српском сликарству која је зачета првих година друге половине 20. века.

Као новопечени житељ Срема, заправо села Лежимира, а веома често присутни и у Сремској Митровици, колико сте упознати са овдашњим, веома бројним "ликовним братством" и сликарским животом који је, без сумње, под снажним утицајем Драгана Мартиновића?

– Колико могу са извесне дистанце да видим, културно-уметнички живот у Сремској Митровици је и богат и разноврстан. Недостаје му

само више менаџерске културе и подршке актуелних институција власти. Рецитатори, глумци, књижевници, сликари – озбиљан су вредносни слој културног живота Митровице. По природи ствари, више познајем ликовни живот у Митровици и мислим да је и у овој области више даровитости, воље и ентузијазма, него смишљених програмских активности за које, иначе, постоје озбиљни стваралачки потенцијали. Нема сумње да је познати и признати сликар Драган Мартиновић веома озбиљан учесник у културно-уметничком животу: оснивањем "Еснафа" он је указао на важност организовања и заједничких облика делатности. Можда је потребно увести мало више система у процесе вредновања, дакле – поштрити критеријуме. У "Еснафу" има неколико заиста даровитих стваралаца и њихова будућност није спорна.

Имате, сасвим сигурно, и компетентно виђење укупног културног живота Сремске Митровице, посебно у светлу чињенице да овај град већ два миленијума опстаје и развија се на темељима некадашње римске царске престонице, Сирмијума?

– Сремска Митровица је град са блиставом историјском ауром. Њено име морало би крупнијим словима да светли на културно-историјској мапи света: она је магична громада јединствене историјске, археолошке и уметничке прошлости. Треба је само осветлити, дати јој достојанство које јој припада. Она просто вапи за једним практичним умом, који ће осмислити облике и врсте комуникације са светом, прилазне путеве, туристичке карте, пропагандне монографије на страним језицима. Сирмијум је једна од малобројних светских археолошких метропола, и то није само фраза: иза њене монументалне историјске позиције морала би стати и држава Србија, а не само Општина.

Разговор водио Душан Познановић
(22. новембар 2006)